

AANTEKENINGEN BETREFFENDE ENIGE HELICELLA's

In het CB (nrs. 50 en 52) deed ik destijds mededeling van de Helicella's welke ik bij mijn bezoek aan de Franse Pyreëns Orientales in 1952 aangetroffen heb, althans vermeende te hebben aangetroffen. Als zodanig noemde ik o.m. ten onrechte Helicella cespitum en Helicella obvia, naar ik nu van oordeel ben geworden. Sedertdien heb ik in hetzelfde gebied en de direct ten Noorden liggende Corbières andere Helicella's gevonden, welke bereids m.i. een vermelding verdienen omdat zij in Germain (1930) niet als soort voorkomen.

In 1954 vond ik te Villefranche sur Tet (P.O.) voor het eerst een Helicella, welke uiterlijk bedriegelijk lijkt op Helicella (Xerotricha) conspurcata Drap.. Het huisje is echter korter en dichter behaard, de navel iets wijder en de windingen doorgaans wat meer gewelfd en minder kantig dan van conspurcata, terwijl het genitaal apparaat geheel anders is. Als Xerotricha-soort heeft conspurcata een dubbele, symmetrisch ten aanzien van de vagina gelegen pijlzak met twee korte, rechte pijlen, deze soort heeft een verdubbelde asymmetrisch gelegen pijlzak, met een enkele pijl. Ortiz de Zarate (1950) heeft de soort geïdentificeerd als Helix stolismena Bgt (syn. Helix vestita Rambur, onder welke naam zij afgebeeld is in het Journal de Conch., vol. du Centenaire 1950, nr 2) en anatomisch beschreven, daarbij voor haar een nieuw subgenus Microxeromagna creërende vanwege de affiniteiten met het subgenus Xeromagna bij een geheel afwijkend huisjestype en geheel andere grootte-orde. Zij zou zo aan te duiden zijn als Helicella (Microxeromagna) stolismena Bourguignat.

Ik heb de soort later in de Fenouillade (P.O.) aangetroffen onder Cases de Pène, voorts op meerdere plaatsen in de Roussillon en langs de Cote Vermeille, terwijl ik achteraf ook tussen Port Vendres en Collioure, en te Argelès Plage in 1952 gevonden en toen door mij voor conspurcata gehouden materiaal tot deze soort meen te moeten terugbrengen al kan ik dit anatomisch niet staven. Zo ook houd ik in 1958 te Cahors, Dep. Lot, gevonden lege huisjes voor deze soort. Tweemaal vond ik beide soorten nu bij elkaar (te Banyuls-s.-Mer en onder Cases de Pène).

In 1954 trof ik op grotere hoogte boven Joncet en Sordinya (Roc Rouge), P.O., Tet-dal, een Xeroplexa-soort aan, welke ik nader heb kunnen identificeren als de soort, welke O. de Zarate (1946) anatomisch beschreven heeft als Helicella (Xeroplexa) barcinensis Bgt.. Ook deze heb ik sindsdien op meerdere plaatsen aangetroffen. Het huisje kan aan Helicella (Candidula) caperata doen denken.

In 1958 vond ik nabij St. Ferriols, Aude (in de Corbières) een kleinere Xeroplexa, welke wel de soort is, door O. de Zarate (1950) anatomisch beschreven onder de naam Helicella (Xeroplexa) monistrolensis Fagot. Ten aanzien van welke het een open vraag is of zij identiek is met Helix rugosiuscula Michaud, door Germain (1930) als een Candidula-soort aangemerkt. Mijn exemplaren zijn echter veel meer gekield dan de afbeelding bij Germain (1930). Achteraf breng ik leeg gevonden huisjes van Le Franqui (schiereiland Leucate) en Castelnou, P.O., mede tot de soort terug.

In het CB nr. 52 vermeldde ik van Prats de Mollo (Techdal, P.O.) Helicella cespitum. Ik ben sindsdien tot de conclusie gekomen dat dit niet bedoelde Xeromagna-soort is, doch de soort welke O. de Zarate (1950) als Helicella (Xeromagna) arionis Rossmässler anatomisch beschrijft. Deze soort wordt tegenover cespitum, zoals deze laatste bij Schmidt en Hesse is beschreven, gekenmerkt door een flagellum dat korter of hoogstens even lang als epiphallus en penis te samen is, terwijl bij cespitum het flagellum uitgesproken langer is dan de beide andere delen te samen. Ik heb de soort in 1958 ook onder Cases de Pène aangetroffen.

Germain (1930) heet arionis een kleine vorm met nauwe navel van cespitum te zijn, een geographisch ras, eigen aan Spanje, dat in Frankrijk langs de westkust tot St. Jean de Luz noordelijk gaat, terwijl de in zuidoost Frankrijk als arionis gesignaleerde Xeromagna volgens hem de gewone cespitum zouden zijn. O. de Zarate vermeldt voor arionis uit Spanje een breedte van 11 - 29 mm.

De heer Kuiper stelde mij in de gelegenheid vorenbedoelde P.O.-Xeromagna te vergelijken met het door hem in het voorjaar 1958 in de Alpes Maritimes en Var, de klassieke bodem voor cespitum, verzameld Xeromagna-materiaal van een zelfde grootte, tot circa 20 mm breed. Dit laatste beantwoordt geheel aan de -anatomische-

anatomische beschrijving en tekeningen bij Hesse en Schmidt, zodat het van de heer Kuiper ontvangen materiaal wel voorzeker Helicella (Xeromagna) cespitum Drap. is.

In 1954 vond ik te Cahors, Lot, bij een vluchtig bezoekje van enkele uren een Xeromagna, welke ik nazomer 1958 bij een langer verblijf aldaar en verder langs de Lot (Puy l'Eveque Preissac) en masse verzameld heb. Deze soort houd ik nu voor identiek met de Xeromagna welke door Prof. Adam (1947) als cespitum van de belgische duinen is beschreven en bij gelegenheid van onze malacologische excursie daarheen in september 1951 (zie CB no. 43) door de deelnemers in groot aantal te Blankenbergen en Wenduinen is verzameld. Ook breng ik hiertoe een door de heer Schuitema te Biarritz aangetroffen Helicella, welke door een franse autoriteit te zijnen behoeve als arionis is gedetermineerd.

Bij deze Xeromagna meet het flagellum ongeveer een derde of minder dan penis en epiphallus te samen, het aantal uiteinden van de glandulae mucosae is ook aanmerkelijk kleiner dan bij cespitum en aragonis (12 à 15 tegenover bij de twee anderen minstens een twintigtal). In grootte-orde loopt dit materiaal, zo het belgische als dat van de Lot, van een 10 tot over 20 mm diameter uiteen. De voor het subgenus aangegeven kenmerken als flesvormige penis en relatief kleine, dubbele pijlzak, zijn in mijn materiaal sprekender bij de grotere dan bij kleinere exemplaren. De lip of liever lipomlijsting heb ik steeds wat roodachtig getint bevonden. Ik heb gedacht aan H. augustiniana Bgt.

En bij het Blankenbergen- en bij het Lot-materiaal heb ik voorts een vliezig verbreed pijluiteinde gevonden. Dit heet bij Hesse en Germain bepaaldelijk een kenmerk te zijn van het subgenus Cernuella waartoe onze Helicella virgata ook behoort. Dit voert mij verder tot Helicella neglecta van het subgenus Xerocincta.

Bij wat ik nu voor Helicella (Xerocincta) neglecta Drap. houd en waarvan ik een uitgebreid materiaal heb uit noord- midden- en zuid-Frankrijk, constateerde Dr. van Regteren Altena eveneens zo een vliezig verbreed pijlpuntje, dat ik mijnerzijds nu ook in mijn gehele materiaal teruggevonden heb. Voor het eerst trof ik de soort in 1952 te Villefranche sur Tet, P.O. aan en hield haar ten onrechte in het CB nr. 50 als Helicella obvia ten doop. Deze laatste behoort evenals onze Helicella ericetorum tot het subgenus Helicella ss. met een symmetrisch gelegen dubbele pijlzak, met twee grote kromme pijlen.

H. neglecta is anatomisch zeer goed kenbaar door een zeer kort flagellum.

De asymmetrisch gelegen pijlzak met één pijl is dubbel doch deze verdubbeling is uitwendig vaak moeilijk te onderscheiden. De grootte kan zeer uiteenlopen (doch minder dan bij ericetorum), kleine exemplaren doen meer gewelfd aan dan de grotere. Door het krijtachtig witte, ondoorschijnende huisje, al dan niet gebandeerd, laat zij zich wel in het veld onderscheiden van Helicella ericetorum, al wordt zij hiervoor zeker veel aangezien. In hoeverre mijn materiaal nog te onderscheiden is in neglecta, trepidula en subneglecta, als bij Germain (1930) omschreven, laat ik in het midden. Scherpe conchologische scheidslijnen zie ik niet, nog minder anatomische. De soort is onlangs ook van Thüringen en Bohemen vermeld.

Bij Hesse wordt de pijl van een andere Xerocincta-soort, van Helicella ammonis Schmidt (de Italiaanse neglecta waarvan het heet dat men niet weet waar deze begint en de Franse eindigt), afgebeeld zonder zo'n verbrede punt. Ik vraag mij nu wel af of dit juist is.

Zo'n vliezig verbreed (of van lijsten voorzien) pijlpuntje heb ik verder nog aangetroffen bij door mij identiek geachte Helicella's uit Carcassonne, Aude-streek, Fenouillade en Roussillon (P.O.) van een kleinere, op zich zelve ook weer aanmerkelijk uiteenlopende grootte-orde dan Helicella virgata waaraan zij overigens doen denken. De navel is echter wat wijder, waardoor zij anderzijds ook op een kleine neglecta kunnen lijken. Gezien de duidelijk verdubbelde pijlzak en vormgeving hiervan in de Xeromagna-richting, voorts de ietwat verbrede penis, zou zij m.i. een Xeromagna-soort kunnen zijn. Zulks dan van een veel kleinere grootte-orde dan voor Xeromagna als karakteristiek wordt aangenomen.

Met Germain (1930) val er voor mij bij deze soort(en) niet uit te komen, mijn gedachte is in de richting van H. terveri Michaud uitgegaan.

Bij voormelde pijlpunt-bevindingen kan men zich natuurlijk afvragen in hoeverre het subgenus Cernuella op de helling moet. Mede gezien dat een ander

-hiervoor-

hiervoor aangegeven subgeneriek kenmerk, een enkele grote pijlzak met neiging tot tweedeling, m.i. niet veel houvast biedt. Bij Helicella virgata heb ik tot dusver altijd een kleine, lege bijzak geconstateerd, welke soms ook uitwendig wel te zien is. Bij de tot Cernuella gerekende Helicella profuga Schmidt (althans bij de Helicella van de Belgische duinen welke door Prof. Adam als zodanig is gedetermineerd en bij de belgische excursie ook in groot getale aangetroffen) is de tweedeling uiterlijk al zeer kennelijk. Meer dan bij het gros van Helicella neglecta dat ik onder ogen heb gehad. Ook hier het Cernuella-pijlpuntje.

Een ander voor de Helicella-indeling belangrijk geacht punt, waarop nog betrekkelijk weinig soorten onderzocht zijn bij mijn weten, is de oorsprong van de penis-zenuw. In het cerebraal ganglion (dat de regel heet te zijn bij landpulmonaten) dan wel in het pedaal ganglion (als bij Retinella nitens c.s.). Het eerste is gevonden bij een of meer soorten van de subgenera Xeromagna, Micro-xeromagna, Xeroplexa, Xeropicta en Trochoidea, het tweede bij Helicella s.s., Cernuella, Xerocincta en Candidula, voorzover ik heb kunnen nagaan. Het Cernuella-puntje zou dus zo in beide groepen voorkomen.

De moraal van dit liedje is wel mede, dat men bij de Helicella's ook anatomisch te werk moet willen gaan om niet de kans te lopen dat men op grond van een veronderstelde variabiliteit soorten uit zelfs verschillende subgenera voor hetzelfde houdt. Hoe kan men een mogelijke variabiliteit overzien, als men niet blijft controleren of het anatomisch ook nog kloppen kan? Feit is dat bij de Helicella's de conchologische overeenkomsten vaak niet hand in hand gaan met de anatomische.

Helicella's laten zich ook door de amateur met niet te veel moeite snijden en het resultaat kan verrassend en een directe vingerwijzing zijn voor de richting waarin men te zoeken heeft. Uit het voorafgaande moge blijken dat er nog genoeg voor de amateur te doen valt op dit terrein.

Overigens moet ik in het midden laten of de hiervoor genoemde soortnamen en hun rubricering juist zijn. Dit veronderstelt o.m. een conchologische vergelijking met het type-materiaal, waaraan ik niet denken kan. Ook kan ik mij gevallen voorstellen dat het praktisch niet meer uit te maken is of hetgeen achteraf anatomisch onderzocht en beschreven is als een bepaalde soort, identiek is met het type-materiaal onder die naam. In ieder geval is het zaak dat de verzamelaar in de vreemde zich steeds ook alcohol-materiaal (verdunde spiritus in eerste instantie is voldoende) verschaft van hetgeen hij naar huis meeneemt om de buit te kunnen identificeren en, eventueel, de malacologie ermee te dienen.

D. Aten.